

'Het is soms een enorme Turkse bazaar met heel veel deeltjes'

De Standaard* - 24 Okt. 2015

Vandaag precies zeventig jaar geleden trad het handvest van de Verenigde Naties in werking. Mislukkingen en schandalen krijgen veel meer aandacht dan de successen, vindt Jan Wouters, voorzitter van de Vereniging voor de Verenigde Naties. Welke successen?

Ine Roox

Antwerpen. De Verenigde Naties hadden in 1945, vlak na de Tweede Wereldoorlog, de ambitie om oorlogen uit de wereld te helpen en de mensenrechten te beschermen. Jan Wouters, gewoon hoogleraar internationaal recht aan de KU Leuven, is als voorzitter van de Vereniging voor de Verenigde Naties een vurige pleitbezorger van het bondgenootschap.

Tik op Google 'successen en mislukkingen van de VN' in, en de lijst met mislukkingen leidt naar tientallen pagina's. De lijst met successen leidt enkel naar websites van de VN zelf. Voelt u nog veel animo voor de VN?

'De voorbije zeventig jaar brachten een geweldige vooruitgang in internationale samenwerking en op het vlak van het internationaal recht, en dat is de grote verdienste van de VN. De mislukkingen worden altijd uitvergroot. Vaak wordt de onderliggende analyse van die mislukkingen niet eens gemaakt. Een analyse die geregeld leidt naar enkele machtige lidstaten die het hele systeem hypothekeren.'

Geeft u eens een voorbeeld?

'Somalië, een operatie die vader Bush aan het eind van zijn mandaat erdoor heeft gedrukt. Enkele weken later liep het al fout toen het lijk van een Amerikaanse soldaat door de straten van Mogadishu werd gesleept. De publieke opinie sloeg om, en Bill Clinton, de volgende Amerikaanse president, trok unilateraal de Amerikaanse troepen terug. Achteraf wees Clinton de VN aan als zondebok.'

Ook zonder Somalië zijn er toch talloze VN-operaties die vierkant draaien? In Oost-Congo durven sommige VN-blauwhelmen niet buiten te komen. In Rwanda mochten ze wel straathonden neerschieten maar niet de volkerenmoordenaars afremmen. Om van de 'beschermde enclave' in Srebrenica nog maar te zwijgen. Dat zijn toch ongelooflijke vlekken op het VN-blazoen?

'Vredesoperaties zijn in aantal enorm toegenomen en ook veel complexer geworden. Het gaat intussen over veel meer dan een bufferzone tussen vijandige troepen bewaken. Nu spreken we van stabilisering, het herstel van orde en van de rechtsstaat, van de politie, en zo meer.'

'Daarbij hebben de Verenigde Naties geen eigen leger. Sinds de genocide in Rwanda leveren wij - net als de overige Europese landen - geen troepen meer. Wij geven geld, andere - armere - landen leveren de soldaten. Maar uit de fouten van het verleden zijn toch ook heel wat lessen getrokken. Dit voorjaar nog verscheen een nieuw rapport over hoe vredesopdrachten moeten

worden herbekeken. Maar falen geeft nu eenmaal vaak aanleiding tot spektakel: een verkrachting hier, een geval van corruptie daar. De goede zaken die in een VN-kader gebeuren, zijn vaak minder zichtbaar.'

Rwanda gebeurde intussen 21 jaar geleden. Kunnen we niet overwegen om opnieuw westerse troepen naar conflictgebieden te sturen - soldaten die mogelijk beter zijn opgeleid en minder zijn blootgesteld aan corruptie?

'Vaak spreken we over tienduizenden blauwhelmen. Ik verwacht niet dat heel wat Europese defensie-ministers zullen verklaren over die capaciteit te beschikken. Daarnaast vermoed ik toch dat gastlanden in Afrika, de lasten van het verleden indachtig, liever troepen uit de regio zelf ontvangen.'

'Maar ook de EU heeft al heel wat crisisoperaties ondernomen, ook in Centraal-Afrika. VN-operaties zullen in de toekomst nog vaker worden uitgevoerd samen met regionale organisaties, zoals de Afrikaanse Unie, of Ecowas (regionaal bondgenootschap uit West-Afrika).'

De Veiligheidsraad telt van oudsher vijf permanente leden, met vetorecht. Zijn zij vandaag nog relevant?

'Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk zijn twee van die vijf, en hun geopolitieke relevantie is helemaal weggedeemsterd. Natuurlijk is het antwoord "neen".'

Maar Londen en Parijs zijn in die Veiligheidsraad niet de grote dwarsliggers in heikele dossiers.

'Dat hangt af van je perspectief. China, Rusland of India denken: daar zijn die westerse landen weer, met hun mensenrechten, hun gepraat over de rechtsstaat en de democratie. Juist die BRICS-landen vormen steeds duidelijker een front binnen de VN. Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika hebben een andere visie op internationale relaties. Dat front drukt zijn stempel op de besluitvorming binnen de VN. Als China en Rusland tot viermaal toe een dubbel veto uitspreken over Syrië, dan is dat geen toeval. Achter dat veto zit die groep van BRICS-landen die willen tonen dat ze er anders over denken.'

Moeten er dan niet nog meer permanente leden bijkomen? Of moeten de vijf die er nu zijn, plaats ruimen voor andere naties?

'De Veiligheidsraad is zeker aan hervorming toe. Al enkele jaren voeren enkele zeer ambitieuze landen campagne, zoals Japan, India, Brazilië, en Duitsland. Maar kan Europa werkelijk nog een derde permanent lid opeisen? Mij lijkt van niet. Eerder komen we op termijn uit bij één permanent lid, voor heel Europa. In elk geval moet het Zuiden ook nadrukkelijk vertegenwoordigd worden in de Veiligheidsraad.'

Zou de samenwerking zonder vetorecht niet vlotter werken?

'Neen, het vetorecht is een essentieel onderdeel van het akkoord dat de grootmachten na de Tweede Wereldoorlog hebben gesloten. Dat vetorecht staat voor de permanente beschikbaarheid van die leden bij de Verenigde Naties, die in de Veiligheidsraad met elkaar overleggen. Schrap het vetorecht, en je krijgt zoiets als die duiventil van de Volkenbond.'

'Je kan de vijf permanente leden wel aansporen om hun veto spaarzaam te gebruiken. Twee jaar geleden namen de Franse president François Hollande en buitenlandminister Laurent Fabius het initiatief om de andere vier permanente leden aan te moedigen hun vetorecht niet te gebruiken in geval van genocide of zware en grootschalige wreedheden, zoals oorlogsmisdaden. Een stap in de goede richting.'

Maar door het vetorecht van Rusland konden de VN helemaal niets beginnen tegen de annexatie van de Krim. En dankzij bondgenoot Amerika hoeft Israël van de Veiligheidsraad nooit iets te vrezen.

'Zodra een permanent lid betrokken is bij een conflict, of sterke banden heeft met een land in een conflict, functioneert de Veiligheidsraad niet meer naar behoren. Toch is dat vetorecht enkel een noodrem. Hoe vaak hebben de VS tussen 1945 en 1970 hun vetorecht gebruikt? Nul keer. En de Sovjet-Unie? Tachtig keer. Die cijfers zeggen wel iets.'

Onlangs kwam de Britse premier Cameron in last in een tv-interview, toen de journalist hem onder de neus wreef dat het Verenigd Koninkrijk de kandidatuur van Saudi-Arabië voor de VN-Mensenrechtenraad voluit had ondersteund. Zoiets vreet toch ook aan de geloofwaardigheid van zo'n orgaan?

'De indruk dat de VN-Mensenrechtenraad is gepolitiseerd, is juist. De voorganger, de VN-commissie voor de mensenrechten, kreeg ook al het verwijt dat de grootste mensenrechtenschenders zich aan boord trachtten te hijsen en zo immuun probeerden te worden voor kritiek. Om daarmee af te rekenen is de nieuwe Mensenrechtenraad opgericht. Die heeft zeker veel groeipijnen gehad, maar ook bijgedragen aan nieuwe mensenrechtenstandaarden.'

'Waar wij in Europa heel trots op mogen zijn, is dat we voet bij stuk hebben gehouden dat de speciale rapporteurs in dat nieuwe systeem zouden worden behouden. De rapporteurs treden erg onafhankelijk op in het registreren van mensenrechtenschendingen, en vooral landen in het Zuiden waren die pottenkijkers liever kwijt dan rijk. Pogingen om die deskundigen af te zwakken of te controleren, zijn niet gelukt.'

'In de Mensenrechtenraad zitten 47 landen. De zetels worden per regionale groep toegewezen. Bestaat er binnen zo'n groep een consensus over bijvoorbeeld twee nieuwe leden voor twee lege zetels, dan zal het Westen zich niet verzetten. Zo komen sommige landen erin. Je moet telkens je stemmen verdienen. Je moet de boer op, stemmen ronselen en akkoorden sluiten. Het is soms een enorme Turkse bazaar met heel veel deeltjes.'

Is een deal sluiten met een Europese bondgenoot niet nog wat anders dan met een fundamentalistisch regime als Saudi-Arabië?

'Je kan roepen dat het een grote schande is dat de Saudi's in de Mensenrechtenraad zitten. Maar je kan ook toejuichen dat zo'n land tijdens dat lidmaatschap heel scrupuleus wordt gescreend. Dat leidt tot een heleboel interessante informatie, die de EU-lidstaten een rol laten spelen in hun beleid tegenover die landen.'

Vindt u het problematisch als, zoals in Syrië en in Irak, een militaire operatie wordt opgezet, buiten de VN om?

'De ideale situatie is dat zo'n interventie wordt besproken binnen de Veiligheidsraad, en dat die Raad de voorwaarden bepaalt voor een "coalition of the willing" om militair in te grijpen. In maart 2011 keurde de Veiligheidsraad een interventie in Libië goed, met de uitdrukkelijke bepaling dat "alle noodzakelijke middelen" (geweld, red.) gebruikt mochten worden met het doel burgers te beschermen. Dat mandaat kon niet gebruikt worden om Kadhafi te verstoten. Toch heeft het Westen precies dat gedaan. Die ervaring verklaart waarom Rusland en China al zo lang dwarsliggen over Syrië.'

'Sinds de Amerikaanse interventie in Irak, in 2003, hebben we geleerd dat we best altijd kritisch staan tegenover grootmachten die roepen dat ingrijpen noodzakelijk is. De Amerikanen namen toen unilateraal actie, maar probeerden wel te argumenteren dat ze eigenlijk een oude resolutie, uit de Irakoorlog van 1990-'91, nieuw leven inbliezen. Zelfs wanneer de Amerikanen op eigen houtje aan een militaire campagne beginnen, willen ze vroeg of laat dat de Veiligheidsraad de zaak via een resolutie regelt. Dat zijn de VN: een club waar grootmachten altijd zullen naar terugkeren om hun legitimiteit te halen.'

Tegelijk brengt die logge, gepolitiseerde club in tijden van oorlog voedsel en water, tenten, dekens en schoolboeken.

'Op de humanitaire vleugel mogen de VN echt trots zijn. Die geest van efficiëntie en dienstbaarheid moet de Verenigde Naties tekenen. Daarnaast hebben de VN enorm bijgedragen tot de uitwerking van internationale normen en standaarden, en zo het internationaal recht mee vorm gegeven. Beeld je in dat er vandaag geen universele verklaring voor de rechten van de mens zou zijn. Die is niet juridisch bindend, maar de twaalf mensenrechtenverdragen die we hebben afgesloten, zijn dat wél. Kunnen we zeggen hoeveel levens daarmee zijn gered? Neen, maar toch komen ze een heleboel landen en burgers ten goede.'

Bij Lannoo campus is 'Verenigde Naties: mensenwerk' verschenen, door Jan Wouters en enkele gastschrijvers, die samen 25 markante leiders hebben geportretteerd.